

Kielemme käytäntö

Saarennimien taivutuksesta

E. A. Saarimaan Kielenoppaan (3.p.) sivulla 216 sanotaan: »Vieras-kielisissä paikannimissä perustuu ulkopaikallissijojen käyttö kai usein vieraiden kielten vaikutukseen, esim. *Ensimmäiset valkoiset asukkaat saapuivat Uudelle Seelannille 1700-luvun lopulla*. Sanomalehdissä on tavallisesti *Jaavalla, Madagaskarilla, Kreetalla, Maltalla* jne. Ainakin isojen saarien nimistä sopii käyttää sisäpaikallissijoja. Isossa Tietosanakirjassa on *Jaavassa, Madagaskarissa, Kyproksessa, Kreetassa, Ceylonissa, Maltassa, Falsterissa, Lollandissa, Fynissä, Salamiissa*. Nykyisessä Uuden testamentin suomenoksessa on *Kyproon* (= Kyproksen), *Kreetasta*. Kaikista -lanti-loppuisista nimistä käytettäköön sisäpaikallissijoja.» Aarni Penttilän Suomen kieliopissa on s. 372 toteamus: »Vieraiden luontoniemen kohdalla on erilaisuutta, toisista näet sisä-, toisista ulkopaikallissijat ovat käytännössä. Vuoristojen, niemimaiden, vesistöjen ja ainakin vähäisten saarten nimistä ulkopaikallissijat ovat tavallisia. Esim. *Alpeilla, Balatonilla, Caprilla, Himalajalla, Mallorcalla, Reinillä, Tonavalla, Volgalla*; sen sijaan yl.: *Ceylonissa, Jaavassa, Korsikassa, Kreetassa, Kyproksessa, Madagaskarissa, Maltassa*.» — Todetakseni, millainen sanomalehtien käytäntö on nykyisin, olen jonkin aikaa tarkkaillut ulko-

maan saarien nimiä Helsingin Sanomista, Suomen Sosialidemokratista ja Uudesta Suomesta. Tässä tulos:

Englantilaisalusta pommitettu *Borneolla*. — — Tätä *Itä-Borneolla* sijaitsevaa satamaa vastaan hyökänneen lentokoneen otaksutaan kuuluvan Indonesian kapinallisille (US 29.4. s. 1).

Ensimmäinen maihinnousu *Celebesille* tapahtui viime kuussa (US 14.4. s. 1). Heidän kerrotaan odottavan lentokonetta, joka veisi heidät *Celebesille*. — — hallituksen joukot *Keski-Celebesillä* (HS 27.4.). — — pommitelleet Morotaita *Pohjois-Celebesiltä* Menadon alueelta käsin (HS 30.4. s. 22). Kapinallisten päävoimat on keskitetty *Pohjois-Celebesille* (SS 6.5. s. 1).

Olen *Colombani Korsikasta*. — — Ollaanhan *Korsikassa* (HS 29.4).

Mutta Fidel Castron *Kuuballa* johdama vallankumous — — Neuvostoliiton vaikutusta *Kuuballa* — — — — lähes puoli miljoonaa amerikkalaista tulee joka talvi *Kuubaan* viettämään lomaansa. — — Hallitusvalta *Kuubassa* luovutettiin maan ensimmäiselle presidentille (US 12.4. s. 6).

Yhteentörmäyksen uhka *Kyproksella*. — — [Julistusta] levitettiin — — kaikkialla *Kyproksella* (HS 24.4. s. 19). Kommunismille vahva jalansija *Kyproksessa*. — — Tätä politiikkaa verrataan *Kyproksella* avoimesti Englannin puolueitten sodanaikaiseen liittoon

(HS 29.4. s. 21). Tiukat turvallisuusmääräykset pidetään voimassa tänäänkin *Kyproksella* (HS 30.4. s. 21). *Kyproksella* järjestivät sekä oikeistot että vasemmistososialistit omat erilliset juhhlansa (SS 3.5. s. 9).

Maltassa oli tiistaina rauhallista (HS 23.4. s. 16). Mielenosoitus *Maltalla* (HS 24.4. s. 7).

Kapinallishyökkäys itäisillä *Molu-keilla* (HS 30.4. s. 22).

Morotaille suoritettu maihinnousu (HS 30.4. s. 22).

Sumatralla olevien indonesialaisten kapinallisvoimien komentaja — —. Indonesian hallituksen joukot jatkoivat etenemistään *Sumatralla* (HS 25.4. s. 7). Indonesian hallituksen joukot ovat — — vallanneet Bukit Tinggin Länsi-*Sumatralla*. — — Bukit Tinggi oli kapinallisten viimeinen linnoitus Länsi-*Sumatralla* (SS 6.5. s. 1).

Tässä on Englannin prinsessa Margaret saapunut Port Spainiin *Trinidadilla* (SS 30.4. s. 8).

Saarimaan maininta vieraiden kielten vaikutuksesta tarkoittanee likinnä ruotsia ja saksaa. Ruotsissahan paikannimien yhteydessä yleensä käytetään prepositiota *i*, mutta mm. saarennimien yhteydessä prepositiota *på*. Esim. Ruotsin akatemian sanakirja mainitsee *på*-preposition käyttöä esittäessään (P 2568) seuraavan ryhmän: »styrande ord (appellativ l. ortnamn) som betecknar ö, holme, halvö o. d.; i fråga om namn på öar l. halvöar numera bl. i den mån området för språkkänslan framstår i första hand ss. en ö l. halvö, icke ss. en stat l. ett rike l. en (del av) världsdel o.d. (t.ex: på *Gottland, Öland, Själland, Island*, äv. på *Jylland, Irland*, förr äv. på *England, Japan, Sydafrika*).» Saksassa saarennimien yhteydessä käytetään myös yleensä *auf*-prepositiota

(auf Borneo, auf Capri, mutta in Grönland, in Irland). Englannissa näkyy käytettävän prepositioita *at*, *on* ja *in*.

Jotta voitaisiin todeta, onko vieras vaikutus oletettavissa, on syytä tarkata, millainen on kansanomaisen kielenkäyttö tällä kohdalla. Ensin sana *saari*. Seuraavat esimerkit ovat Sanakirjasäätiön kokoelmista:

Majamaa *saarehe* (Pyhämaa); mentiin tonnes saareen helaata polttaan (Hämeenkyrö); sotamiehet oli joutunum meren sooreen hooksirikkoon (Kankaanpää); ne asuu merensaares (Myrskylä); suveks vietiil lampaat saarien; merensaaris asuuvat ne kalastajat (Hollola); Paaterin saarii meivät vihlaksee (Iitti); no ne siin saares majaan ne ukot aina; nin ne elää kun saares [hiljaa, eristettyä elämänsä] (Kymi); *oi* ku sus' soares [paikassa mistä ei pääse] (Lemi); hevosek uitettii soaree (Koivisto); Kelevän soaressa oltiin nuotalla (Kesälahti); ne on niinkun soaressa kasva-neeta aenae [lapset ihmisarkoja] (Konginkangas); niem pit' vienneen tavaroetaankin sinnes soaree (Jämsä); talo on saaressa (Nivala); souvettiin Tieloj järver ruumissaareen (Perho); väki meni saareen — — väki tuli saaresta [laulu]; ei orava kuuseen kuole eikä saukko saareen; savu *saarella* pallaa, tuli niemen tutkamessa [= piippu; näin sub voce niemi, saari-sanan kohdalla: saaressa]; lehmät nousii suolta saarellem maata (Utajärvi); ne on ne [linnut] sieltä mantereesta menneet sinnes saareen (Ristijärvi); se on niityn soaressa Lantee (Sotkamo); Äpäretlahti tuossa saaressa (Parakka, Länsipohja).

Sisäpaikallissijat ovat siis ylivoimaisena enemmistönä — vain Utajärveltä on esimerkkejä ulkoisistakin sijoista.¹ Yleiskieli on melkoisesti toi-

¹ Tässä on sivuutettu »saaren jättäminen» elopellolla; siitä on esimerkkejä hyvin runsaasti, Vermlantia ja Inkeria myöten, kaikissa sisäpaikallissija.

sella kannalla: Nykysuomen sanakirjan aineksessa on *saari*-sanasta 13 sisäsija-, 30 ulkosijaesiintymää (paikan merkityksessä nimittäin). Esimerkkejä ulkoisista sijoista: — — pientä kaupunkia, joka töyräsaarelaan — — loisti kukkivien puistojen suojassa (Joel Lehtonen 1905); Mukulakivisen rosvovalin hävitti hän jokisaarelta pois (Ivalo 1923); Kummallista olla täällä kaukosaarella näin syksyllä (Kianto 1923); Pienempi tuppinokka elää Kerguelen- ja Prinssi Edwardin-saarilla (Maapallon eläimistö III 1924); Soudettiin sivu saarien, kautta kapeiden salmien kauas selkäsaarelle (Jalmari Sauli 1933); Hän oli olevinaan käärmeasaarella (Elsa Heporauta 1926). Esimerkkejä sisäsijoista: — — vollotti kuin susi saaressa (Meriläinen 1898); — — saarissa asuu japanilaisia (Alfred Jotuni 1929); — — torjunta-aseiden väliaikainen sijoitus lähisaariin (Suomen Sotilasaikakauslehti 1933); Ei minkäänlaista ääntä kuulunut tuosta laajasta jokisaaresta (Kataja 1934); — — niin että elikot aina vietiin yhtä aikaa kuhunkin saareen (E. A. Virtanen 1934). — Ainakin omassa kielitunteessani sisäiset sijat liittyvät etupäässä konkreettiseen elämään: soudetaan johonkin saareen, ollaan saaressa yötä jne. Sen sijaan ulkoisilla sijoilla on abstraktisempi sävy: Napoleon karkotettiin St. Helenan saarelle. Tämä viittaa siihen, että ulkoisten sijojen käytössä on kirjallista vaikutusta.

Tärkeä esikuva ulkomaan saarten nimille ovat tietysti omat kotoiset saarennimemme. Saadakseni niiden taivuttelusta jonkinlaisen kuvan olen tehnyt pistokokeita Nimiarkiston koelmista; sen lippuihin on yleensä merkitty nimestä käytetty paikallsija. Tulokset ovat seuraavat. (Luvuista ensimmäinen tarkoittaa sisäis-

ten, toinen ulkoisten sijojen esiintymiä, kolmas tapauksia, joissa on ilmoitettu käytettävän molempia. Luvut on saatu selaamalla läpi lippua, ja on mahdollista, että joku lippu on jäänyt näkemättä. Mukana ovat vain saariksi mainitut muodostumat, kaareiksi tai luodoiksi mainitut on jätetty sivuun.)

Rymättylä (kirjaimet A—M): 52 — 0 — 0.

Tyrväntö (A—M): 18 — 3 — 0.

Sysmä (A—M): 28 — 0 — 0.

Sääminki: 25 — 0 — 0.

Maaninka (A-Hakoperä): 21 — 3 — 0.

Lapinlahti: 2 — 0 — 0.

Salmi (A—Ka): 13 — 0 — 0.

Sortavala (A—Ho): 2 — 0 — 16.

Pielisjärvi (A—M): 25 — 0 — 5.

Ristijärvi 1 — 0 — 2.

Paltamo (A—H): 2 — 0 — 5.

Säräisniemi (A—E): 2 — 0 — 3.

Ylitornio (A—H): 12 — 0 — 0.

Inari (A—M): 20 — 0 — 0.

Suurimmassa osassa Suomea näytävät saarien nimistä olevan yksinomaaisessa käytössä sisäiset sijat. Tyrvännön ja Maaningan poikkeukset ovat näennäisiä: Tyrvännöstä on merkitty *Kaivonjojanharilla* (pieni saari), *Kaijaanriville* (pieni saari), *Leppäluolla* (pieni saari), Maaningasta *Aetto-
luolla* (pieni saari), *Heinäluolla* (pieni saari), *Hepoluolla* (saari). Kyseessä ovat ilmeisesti sittenkin karien tai luotojen luokkaan kuuluvat muodostumat, ja niiden nimissä ulkoiset sijat ovat muuallakin yleisiä. Pitkin maan itäreunaa Laatokalta Oulujärvelle on alue, jossa useista tai jopa useimmista saaren nimistä on ilmoitettu olevan käytössä sekä sisäiset että ulkoiset sijat, esim. Ahmasuaree jäi vene; Ahmasuarelle näkyy talo (Sortavala); *Horj*kisessa, -lla (Paltamo); Antolla, -ssa (harv.) (Säräisniemi).

Tämä ilmiö, että paikannimestä käytetään sekä sisäisiä että ulkoisia sijoja, on varsin merkittävä — esim. paikkakunnan nimissä — sitä ei juuri tavata. Esimerkkejä sisäisistä sijoista: Järvikares (saariryhmä), Härjämäas, Korvemaas (Rymättylä); Aistiņkissa (Tyrväntö); Kantturassa, Kähärissä, Jänisoarissa (Sysmä); Myhkyriissä, Uottoluvvoissa (Sääminki); Hoajossa, Häekeessä (Maaninka); Ahkolansoarella (Lapinlahti); Hoņkatšussa (Sortavala); Jylyhäkössä, Lamposoarissa, Lehtosoarissa (Pielisjärvi); Akossa, Haņņossa, Hoekkasoarissa (Paltamo). — Ainoastakaan varsinaisesta saarennimestä ei siis ole ilmoitettu käytettävän pelkästään ulkoisia sijoja.

Tässä piirtynyt kuva on hieman liian yksioikoinen. Lännessäkin sentään on joku ulkopaikallissijoissa taitutettu saarenimi, vaikka niitä ei ole ainekseen sattunut (esim. Kaks-kerrassa: Isol Tervil, Vähäl Tervil). Aineksen antamat tiedotkaan eivät varmaan ole aina täysin luotettavia, koska ne yleensä lienee saatu kysymällä eikä vapaasta puheesta ja teoriointin ja yleistysten vaara on otettava huomioon. Esim. Pielisjärveltä on nimistöä kerännyt kolme henkilöä, mutta kaikki maininnat ulkoisten sijojen käytöstä ovat yhden kerääjän lipuista; vaikea on olettaa, että tämä johtuisi pelkästään tosiasiallisesta kielenkäytöstä. Lopputulos on joka tapauksessa, että sisäpaikallissijat ovat saarien nimissä ylivoimaisena enemmistönä, mutta että varsinkin Karjalassa ja Kainuussa esiintyy ulkoisten sijojen käyttöä.

Näyttää ilmeiseltä, että ulkomaan saarten nimissä yleisesti esiintyvä ulkoisten sijojen käyttö on suurimmalta osaltaan vietävä vieraan vaikutuksen tilille. Pelkästään omalta pohjalta lähtien siihen tuskin olisi päädytty. Se, että omissa saaren ja vallankin

karin ja luodon nimissämme esiintyy ulkoisia sijoja, on tehnyt niiden yleistymisen ulkomaan nimiin mahdolliseksi, mutta liikkeelle paneva voima on ollut vieras malli. Ja vaikutus on ollut nähtävästi etupäässä kirjallista, sillä esim. alkuaan ruotsinkielisen Helsingin saarten nimistä käytetään yleensä sisäisiä sijoja (Brändössä, Kuloasaarella, Degerössä, Laajasalossa, Drumsössä, Lauttasaarella, jne.). Ruotsin kielen esimerkki ei siis ole täällä jaksanut paljonkaan vaikuttaa elävässä kielessä esiintyviin nimiin. Ulkomaan saarten nimissä sellaisissa kuin Capri, Mallorca, Sumatra yleisenä esiintyvä ulkoinen sija tuntuu siten kirjalliselta käännöslainalta: på Mallorca, auf Sumatra > Mallorcalla, Sumatralla. En tarkoita sitä, että kääntäjä kussakin yksityistapauksessa aina ottaisi mallia alkutekstistään, vaan vaikutus on ollut yleisempää. Esim. Saburo Sakain Samurainimisessä, Tyynen meren ilmataiste-luita kuvaavassa suomeen englannista käännetyssä sotamuistelmateok-sessa käytetään saarien nimistä yleisimmin — ei aina — ulkopaikallissijoja, mutta ei koneellisesti englannin prepositioiden mukaan; esim. Formosalle (s. 55, engl. on F.), Formosalta (s. 74, from F.), Saipanilla (s. 306, at S.), Balilla (s. 103, at B.), Jaavalla (s. 76, in Java), Ala-Borneolle (s. 75, in lower B.) — Bukaan (s. 187, on B.), Guadalcanalissa (s. 158, over G.)

Sekä Saarimaalla että Penttilällä on maininta, että sisäinen sija on erityisen paikallaan suurten saarien nimissä. Tämä kenties perustuu siihen tosiasiaan, että karien ja luotojen nimistä, kuten sanottu, laajoilla alueilla käytetään ulkoisia sijoja (ei kaikkialla; esim. Rymättylästä ja Säämingistä on merkitty sisäisten sijojen käyttöä). Tämä johtuu ilmeisesti

siitä, että vähäistä kaljua karia ajatellaan alustana eikä maastoalueena (*karilla* niin kuin *ktivellä*, sen sijaan *saarella* kuten *metsikössä*). Mutta meillä tunnetut ja mainitut ulkomaan saaret ovat yleensä aivan toista suuruusluokkaa kuin kari tai luoto: esim. Penttilän »vähäisinä saarina» mainitsevat Capri ja Mallorca ovat pinta-alaltaan 10,5 ja 3 684 km². Sitä paitsi ulkoisia sijoja käytetään eräiden meikäläisittäin katsoen isojenkin saarten nimistä jo vanhastaan: Ahvenanmaalla, Hiidenmaalla, Saarenmaalla. En siis osaisi asettaa isoja ja »pieniä» ulkomaan saaria eri asemaan — molemmat ovat kuitenkin saaria. On mielestäni mahdollista, että ulkoisten paikallissijojen leviämistä ulkomaan saarten nimiin on tukenut jonkinlainen mittakaavan unohtava kartta-ajattelu: saari kartassa muistuttaa kaljua luonnon karia, olipa se sitten ison valtakunnan kokoinen kuten Sumatra tai suhteellisen vähäinen kuten Capri.

Miten sitten on suhtauduttava ulkopaikallissijojen käyttöön ulkomaan saarten nimissä? Se ei mielestäni ole kielen vastaista. Kuitenkin pidän sitä yleensä epätoivottavana. Ruotsissa *på*-preposition käyttö saarien nimissä on läpikotaista, systemaattista; meillä sen sijaan on mahdotonta ajatella siirtymistä pelkkiin ulkopaikallissijoihin. Ensiksikin omien

saarennimiemme valtaosa taipuu vanhastaan sisäpaikallissijoissa, ja ulkomaan saarissakin on tärkeitä samanlaisia, ainakin kaikki lanti-loppuiset (*Gotlanti, Grönlanti, Irlanti, Islanti, Öölanti*) sekä *ia*-loppuiset (*Sardinia, Sisilia, Tasmania*), joita molempia assosioituminen maan- ja maakunnanimiin lienee suojellut. Toisaalta ei läpikotainen sisäpaikallissijojenkaan käyttö hevin ole mahdollisuuksien rajoissa: luulisin, että monikkomuotoisiin saariston nimiin ulkoiset sijat ovat niin vakiintuneet, että yritys niiden syrjäyttämiseksi olisi toivoton (Hebrideillä, Molukeilla, Sundasaarilla; vrt. kuitenkin kansanomaisia esimerkkejä Järvikares, Jänissoarissa, Uottoluvvoissa jne.). Yksiköllisissä ulkomaan saarten nimissä käytäntö sen sijaan tällä hetkellä horjuu, vaikka vaaka onkin kallistunut vahvasti ulkoisten sijojen puolelle.

Katsoen sisäisten sijojen ylivoimaiseen edustukseen omissa saarennimisämme on mielestäni sisäisten paikallissijojen käyttöä syytä suositella yksiköllisiin ulkomaan saarten nimiin.

MATTI SADENIEMI

Edellä oleva esitettiin alustuksena Suomen Akatemian kielilautakunnan kokouksessa 28. 5. 1958. Suositukseen yhdyttiin.